

DARĪJUMU APSTRĪDĒŠANA

Maksātnespējas process var sākties ilgu laiku pēc tam, kad parādnieks pirmo reizi apzinās, ka šāds iznākums ir neizbēgams. Šajā starplaikā parādnieks var mēģināt slēpt aktīvus no kreditoriem, uzņemties fiktīvas saistības, veikt ziedojumus vai dāvinājumus radniekiem, draugiem, pārvaldes institūciju locekļiem vai citām ieinteresētajām personām vai samaksāt noteiktiem kreditoriem, izslēdzot citus. Arī kreditoriem var rasties iespējas veikt darbības, lai nodrošinātu sev izdevīgāku pozīciju.

Šādu parādnieka iepriekš veikto darījumu apstrīdēšana maksātnespējas procesā ir viens no instrumentiem parādnieka mantas atgūšanai juridisko personu maksātnespējas procesos. Tas tiek veikts kreditoru kopuma interešu vārdā, lai atgūtu līdzekļus kreditoru prasījumu apmierināšanai, kas savukārt ietver prasību pēc vienlīdzīgas attieksmes pret kreditoriem, kuri atrodas vienādā prioritātes rangā, kā arī prasību par kreditoru prasījumu maksimālu apmierināšanu maksātnespējas procesa ietvaros. Minētais institūts darbojas arī preventīvi, lai kreditorus un pašu parādnieku atturētu no tādām darbībām, kas parādnieka faktiskas maksātnespējas apstākļos rada kaitējumu kreditoru kopuma interesēm. Tādējādi tas veicina godīgu komercpraksi.

Apstrīdamu darījumu pazīmes

Maksātnespējas likumā nav iekļauts izvērstas skaidrojums, kādus darījumus maksātnespējas procesa administrators (turpmāk – administrators) var apstrīdēt Maksātnespējas likuma XVII nodaļas "Darījumu apstrīdēšana" kārtībā. Latvijas Republikas Augstākā tiesa apkopojumā "Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros" (2013/2014) norādīja, ka priekšroka būtu dodama tādai "apstrīdama darījuma" jēdziena interpretācijai, kas ietver ne tikai atsevišķu darījumu (līgumu) un tā izpildi, bet parādnieka un trešo personu darbību kopumu, kas ir virzīts uz zaudējumu nodarīšanu parādniekam un kreditoru kopumam. Darījumu apstrīdēšanas institūts prezumē, ka parādnieks var būt veicis apzinātas darbības, lai nodarītu zaudējumus kreditoriem. Lai sasniegtu savus prettiesiskos mērķus, parādnieks var veikt dažādas savstarpēji saistītas darbības, t. sk. slēgt darījumus izskata pēc, sagrozīt grāmatvedības datus, veikt maksājumus saistītajām personām uz fiktīvu līgumu pamata u. tml. Turklāt šīs darbības ir virzītas uz to, lai, no vienas puses, sasniegtu prettiesisko mērķi, no otras puses, lai šīs darbības ārēji izskatītos tiesiskas. Tādējādi šaura atsevišķu darījumu apskatīšana atrauti no citām parādnieka darbībām un norobežošanās no parādnieka motīvu noskaidrošanas var novest pie tā, ka darījuma apstrīdēšanas normu mērķis netiek sasniegts.

Attiecīgi no Maksātnespējas likuma 96. panta izriet vairākas pazīmes, kuras jākonstatē administratoram, lai celtu tiesā prasību par **iebkura** darījuma atzīšanu par spēkā neesošu.

Jāsaprot, ka darījums, kas citādos apstākļos būtu tiesisks un nerādītu šaubas, kļūst apstrīdams tieši tāpēc, ka tika noslēgts neilgi pirms vai pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas. Līdz ar to darījumu apstrīdēšanā būtisks ir **laika periods, kad darījums tika noslēgts** (tā saucamais aizdomu periods, angļu valodā *suspect period*). Atbilstoši Maksātnespējas likumam administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus, kas noslēgti pat trīs gadus pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas. Tāpat administratoram ir pienākums vērtēt tos darījumus, kas noslēgti pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas.

Līdztekus šai pazīmei nepieciešams konstatēt arī **objektīvo kritēriju** – parādniekam no noslēgtā darījuma ir nodarīti zaudējumi. Zaudējumu nodarīšana parādniekam ir arī potenciāla zaudējumu nodarīšana kreditoriem, jo tādējādi notiek parādnieka mantas samazinājums. Secīgi administratoram jānoskaidro, vai kreditoru iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgais darījums nebūtu noslēgts.

Tāpat būtisks ir **subjektīvais kritērijs**, kas balstīts uz pušu nodoma noskaidrošanu un vērtēšanu, proti, vai persona, ar kuru vai kurai par labu darījums noslēgts, ir vai nav zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu. Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 96. panta pirmo daļu, ja darījums noslēgts pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas vai četrus mēnešus pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un parādniekam nodarīti zaudējumi, tad tiek prezumēts, ka persona, ar kuru vai kurai par labu darījums noslēgts, ir zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem Savukārt, ja darījums noslēgts triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas – nepieciešams pierādīt, ka persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par iespējamu zaudējumu nodarīšanu.

Svarīgi atzīmēt, ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts **ar ieinteresētajām personām** attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.

Kopsavilkumā var izdalīt šādus darījumu apstrīdēšanas priekšnoteikumus:

- 1) darījums ir noslēgts pēc maksātnespējas procesa uzsākšanas vai noteiktu laika periodu pirms tam;
- 2) ar darījumu ir nodarīti zaudējumi parādniekam un/vai kreditoriem;
- 3) ja darījums ir noticis ilgāku laika posmu pirms maksātnespējas, darījums ir apstrīdams, ja darījuma puses ir zinājušas vai tām bija jāzina par zaudējumu nodarīšanu. Ja darījums slēgts ar ieinteresēto personu, tiek prezumēts, ka darījuma otra puse zināja par zaudējumu nodarīšanu, ja vien nepierāda pretējo.

Secīgi, attiecīgu pazīmju konstatēšanas gadījumā, administratoram jāceļ prasība tiesā ar mērķi nodrošināt kreditoru prasījumu apmierināšanu un novērst tādu parādnieka rīcību, kas kaitē kreditoru kopuma interesēm. Darījumu apstrīdēšanā, tāpat kā citos maksātnespējas tiesību jautājumos, ir nepieciešams ievērot līdzsvaru starp kreditoru kopuma interešu aizsardzību no vienas puses un civiltiesiskās apgrozības drošību un noteiktību no otras puses.

Apstrīdamu darījumu veidi

Kā iepriekš minēts, Maksātnespējas likumā nav iekļauts visaptverošs skaidrojums, kādus darījumus var apstrīdēt. Vienlaikus [Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komitejas \(UNCITRAL\) izdotajās vadlīnijās par maksātnespējas tiesībām](#) tiek izdalīti trīs tipiskākie darījumu veidi, kas tiek apstrīdēti maksātnespējas procesa ietvaros:

- 1) darījumi, kas liedz, traucē vai aizkavē kreditorus saņemt sava prasījuma apmierinājumu;
- 2) neatbilstošas atlīdzības darījumi;
- 3) preferenciāli darījumi (angļu valodā *preferential transactions*) ar konkrētiem kreditoriem.

Maksātnespējas likuma 96. pants ir formulēts pietiekami vispārīgi un tamdēļ saskaņā ar to var apstrīdēt jebkuru no augstāk minētajiem UNCITRAL definētajiem darījumu veidiem, kā arī citus, ja administrators konstatē iepriekš minētās pazīmes. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākā tiesa 2019. gada 16. decembra spriedumā Nr. SKC-294/2019 norādīja, slēdzot komercķīlas līgumu un reģistrējot komercķīlu par labu vienam no kreditoriem laikā, kad arī citu kreditoru saistību izpildes termiņi bija jau iestājušies, pretēji vienlīdzības principam radīta priekšrocība vienam kreditoram, tādā veidā kaitējot kreditoru kopuma interesēm, kas samazina katra nenodrošinātā kreditora proporcionālo daļu no maksātnespējas procesā atgūstamajiem līdzekļiem. Līdz ar to šāds darījums var tikt apstrīdēts gan pamatojoties uz Maksātnespējas likuma

96. pantu, kas ir vispārējā darījumu apstrīdēšanas norma, gan arī pamatojoties uz šā likuma 98. pantā iekļauto speciālo tiesību normu.

Maksātnespējas likuma 97. – 99. pantā ir izcelti konkrēti apstrīdamo darījumu veidi – bezatlīdzības darījumi, ķīlas līgumi un parādu segšanai samaksāto summu atdošana. Šo darījumu apstrīdēšanai likumdevējs ir paredzējis atšķirīgus nosacījumus.

Bezatlīdzības darījumi

Atbilstoši Maksātnespējas likuma 97. pantam administratoram ir pienākums izvērtēt un celt tiesā prasību par parādnieka dāvinātās mantas vai tās daļas atdošanu atbilstoši Civillikuma 1927. panta noteikumiem. Tas ir piemērojams gadījumā, ja parādnieks (mantas dāvinātājs) nespēj samaksāt tādus savus parādus, kas pastāvējuši jau mantas dāvināšanas laikā. Minētais neattiecas uz biedrībām, nodibinājumiem un līdzīgām organizācijām, kuras veic ziedojumus vai cita veida dāvinājumus **savas parastās darbības ietvaros**, ja šāds darījums būtiski neatšķiras no iepriekšējā gada laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas slēgtajiem darījumiem.

Darījumam, kurš noslēgts triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas vai pēc tās un kurā pušu savstarpējo saistību nevienlīdzība norāda, ka **faktiski izdarīts dāvinājums**, piemērojami noteikumi par bezatlīdzības darījumu. Tātad administratoram ir pienākums celt tiesā prasību arī par neatbilstošas atlīdzības darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem.

Turklāt var arī apstrīdēt un atprasīt ziedojumu, ja tas bijis prettiesisks vai nav izmantots paredzētajiem mērķiem.

Ķīlas līgumu atzīšana par spēkā neesošiem

Administratoram ir pienākums celt tiesā prasību par ķīlas līguma atzīšanu par spēkā neesošu, ja ķīlas tiesība nodibināta pēc tam, kad maksātnespējas reģistrā izdarīts ieraksts par parādnieka maksātnespējas procesa pasludināšanu. Tātad šajā gadījumā administratoram pietiek konstatēt, ka ķīlas tiesība nodibināta pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas.

Parādu segšanai samaksāto summu atdošana

Parādu segšanai samaksāto summas atdošanas institūta mērķis ir nepieļaut, ka jau maksātnespējas procesa laikā atsevišķi kreditori ir izdevīgākā pozīcijā, jo noteiktu laiku pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas parādnieks to saistības daļēji vai pilnībā sedza, ignorējot citus kreditorus. Tie ir tā saucamie preferenciālie darījumi. Ja šādi darījumi notiek īsi pirms maksātnespējas, tie nonāk pretrunā ar kreditoru vienlīdzības principu un dod nepamatotas priekšrocības atsevišķiem kreditoriem.

Attiecīgi atbilstoši Maksātnespējas likuma 99. pantam ir atmaksājamas naudas summas, ko parādnieks samaksājis parādu segšanai **pēdējo sešu mēnešu laikā pirms vai pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas**, ja:

- 1) maksājums izdarīts pirms saistību izpildes termiņa iestāšanās, ja nav pildītas citas maksājuma saistības, kurām iestājies izpildes termiņš, un ir iespējams atjaunot pušu saistības un tiesības, vai
- 2) parāds samaksāts **ieinteresētajām personām** attiecībā pret parādnieku un nav pildītas citas saistības, kuru izpildes termiņš iestājies pirms ieinteresēto personu saistību izpildes termiņa.

Būtiski atzīmēt, ka darījuma apstrīdēšana ir izskatāma tiesas ceļā un vērtējumu par noslēgtā darījuma tiesiskumu sniedz vienīgi **tiesa**.

Izmantotie materiāli:

1. [Maksātnespējas likums](#);
2. [Civillikums](#);
3. [Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komitejas \(UNCITRAL\) izdotajās vadlīnijās par maksātnespējas tiesībām](#);
4. [Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros \(2013/2014\)](#);
5. [Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2019. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. SKC-294/2019](#).